

1.
Ett husförhör i Ljusnars-
berg på 60-talet.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

1705

En förräkning, som
i våra dagar förlorat sin us-
sprungliga karaktär, är husför-
hörsinstitutionen.

Da denna hyskeliga
sedvänja nu till dags föriggas
under helt andra former, kan
det kanske ha sitt lilla in-
teresse att erinra om, hur det
littgick vid husförhören i den
tid, som brukar nämnas "den
gamla, goda."

I Ljusnarsberg, som är
en mycket vidskäckt socken
- Örebro läns största - hade
på 1860-talet och väl även re-
nare husförhören kvar sin pat-
riarkaliska karaktär.

Från den tiden har man
desteknad av en gammal,
minnesgod berättare fått stof-
fet till efterföljande anteck-
ningar. Jag berättar här, som mig
är sagt.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Först några ord till ori-
entering.

Ljusnarsbergs socken
är belägen i nordvästra Väst-
manland in till dalagränsen.
Den har fått namn efter
sjön Ljusnarn - trakten stör-
sta sjö, vilkens glidbrände,

FOLKMINNESARKIV
Ljusna väg mellan höga, bare
skogklädda höjder nu som fö-
dom sprider liksom en ljusn
över det allvarstunga landska
pet.

Trakten är jämförelsevis
sent befolkad. De första be-
byggarna voro finner, som,
kallelse av konung Karl IX
mot slutet av 1500-talet slog
sig ned här i de stora skogars
Ljus och minnen av den fin-
kulturen i dessa trakter på
träffas ännu om än sparsam
För några år sedan kvarskodo
på skilda platser flera s. k.
pöten eller rökslugor - nu
ha de vandrat all världens
väg - ett yngre, pietetslön-
stekte aktas i alltid det, som
är gammalt och gjort.

Andra minnen från den
finska tiden äro de saliska,
portlevande mammen på legar,
gårdar och vattindrag, vilka
räja finskt ursprung, s. e. Re-
ska, Låpistö, Ronkafallet, Ab-
tiäsen, Trakotus, Tolksjöjärne
o. s. v. Kunne träffas man o.
i socknens skogsbyggder, synne-
ligast dess norra del, människor
i vilkas ansiktsdrag den finska
ras typen omröskänligt spåsa.

FOLKMINNESARKIV
År 1624 är ett märkesår
socknens annaler. En fiskare,
"Mårten finne" från Lön, som
det året gjorde en fisketur upp

till öron tjusmannen, hittade på
sin färd en sten av egen dom-
ligt utseende. Den befanns in-
nehålla koppar, och fyndorten,
som nämndes Nya Kopparsber-
get, blev efter vand ruvudorten
i denna lögsl. och nådde efter
dåtida förhållanden inom få
år ett hastigt uppsving. Elva år
efter koppargruvans upptäckt
lades grundstenen till kyrkan.

Mårtens finne hade lik-
väl föga glädje av sin upp-
täckt — "han blev slagen med
blindhet" förmåter sägmen.

Efter denna beaktelse något
längre utviking, återvände vi
till vårt egentliga ämne.

I Tjusmannsberg hade präst-
erna ett ganska ansträngande
arbete vid de årligen återkom-
mande husförhören, då det
gällde att besöka den stora
socknens alla sotar. Lärskist-
besvärliga voro resorna upp-
till skrifflagen i norra — Hu-
nöjden, Samelberg, Kumlan och
Uvberg.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Vägarna voro då na-
turligt visare än nu. Det kunde
ej bli fråga om att äta be-
kvämt sommarlid. Färden för-
ske till fots upp genom skogarna
eller i bästa fall på hästryggen,
någon gång rodd över skog-
sjöarna. Också brukade ge-

manligen "kyrkborn" göra en
upp i norra på en gång, d. v.
kan återvände ej till kyrkan,
än samtliga förhör i trakten
voru överstökade. Det lag va-
ligen en veska. LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Det hvi framhålla
att ännu folket i förhörsgården
brude sin dryga andel i des-
kunga, som husförhören mo-
förde. Först och främst far-
muset. Hans skyldighet var
att nämna prästen och följ
någon till gårds. Men själ-
de moq dock värsta besöket
Det gällde nu främst maten,
som skulle lagas till förhör-
kulasit eller, som det också
nämndes, "storsmålet." Flera
där i förväg slaktades, kua-
des, skurades och fjädes i
förhörsgården. Vanligen till-
hållades någon s. k. "koken-
gemenskap" av äldre män-
ne, som besatt erkänd skick-
lighet i matlagning, och
dirigerade det hela.

Där lagades nu mycket
och bestant kost. Det var en
redorsak att ej mat vid sli-
kittfällen vara sämre än gras-
nen, gärna ett stia varare.

Största rummet i går-
den — stugan — där förhöret ske-
ske, pyntades på allmogewis. G-
net vitkurrades curissköddes,

och vaggarna, som gementligen
voro kalkrappade, kritskökos.
Den stora, öppna brasthårdens
områden gap fylldes av mar och
pyrdes med lövruskor. Mindre
vidana sluckos och in här
och var under de grova, fypkan-
liga laktbjälkarna. I fönster-
muggar och på bord stodo
glas och krus, fyllda med alla
sammarens ljuvliga örter och
blomster.

Längst upp i stugan
stad ett fältbord med duk på
och vattenmugg och glas. Där
var kyrkkorsets plats. Poolar
och långbänkar voro placerade
nedom; där slog folket sig ned.

Förhöret begynte vanti-
gen vid 9-tiden på morgonen,
och redan en timme tidigare
höjades stugan fylld av rotela-
gits män och kvinnor, barn
och tjänstefolken. Mangrant
kom man tillstädes, såvida ej sjuk-
dom eller väder hindrade. Völ-
naden för kyrka och präst
var djup, och ingen ville stå
sig med den andliga överretsen.

På utsatt tid kom kyrk-
herrn, som anlät dagen förel,
in i stugan från "sammaren",
där han tidigare i sällskap
med far i huset och kanske
mågon annan av bygdens be-
trödde män vederkväckt sig
av mors "littmål," något, som

och kunde karvas, innan dug-
modan begynte.

Det blev allmän rörelse
stugan vid prästens inträd
Gubbarna reste sig såvligt ja
alt vätra, gummanerna nego o
och hölla samtidigt ett öga p
smäfolket, som inte alltid för
stad stundens allvar.

Varmt är där inne all
Den starka doften av blad se
blom kämnes sövande, och lug
är lung.

Fönsterna äro ej gjorda
alt öppna, och från den öppna
stugdörran kommer en doft av
kaffe och smet, som sticker i n
sann och kanske frestar en och
annan till den fromma önskan
alt det andliga vore övers ses
guds-gävorerna framsatta.

Emellertid riktas allas o
på prästen. Han har sagit "bi
borna" på och står i psalmbok.
På har han upp en posten. Da
rande, svätra gammalmanst
ter och unga, gusa flickokänn
blandas med varandra. Pla
nigt och trögt knagglar ma
sig genom psalmens alla vers

Så kommer appropet. I
där denna formalitet är en
danskstökad, vidder det egentl
ga förhöret.

En och en i tur och
ordning kallas män och kv

nor, barn och tjänare fram till
bordet, där prästen sitter. Där lä-
ses nu först några bibelord, varpå
predikan genom frågor söks utlösa,
hvare den förnöda fattat inne-
värdet. Men därmed var man
visst inte befriad. En utfvändig
utfrågning av bibliskana och
katekesen följde därpå.

Tagna slapp undan. Om
kommuninter Heammarstämman i
Lusmarstberg säges, att man på vissa
förhörsfärder i en särskild läda
brukade medföra glasögon, par-
sande för alla åldrar. Det kon-
de nämligen hända, att någon
gämbing, som kanske ej var så vi-
dare förfaren i inmanläsning,
ibland för att slippa steyltde på
sällig syn. Men det hjälpte in-
te. H. sökte i sin glasögonläda,
och alltid fanns det något par,
som passade.

Så fortgick förhöret på
enahanda sätt, ofta till långt
in på natten. Min sagsman
minnes särskilt ett tillfälle,
då förhöret, som börjats i sed-
vändig ordning, ämnade vid 11-tiden
på natten pågick. Detta würde
dock mera till undantagen.
I regel avslutades förhören vid
4-tiden på e. m.

Det var då inte under-
ligt, om livet var efter det trä-
na dagsarbetet med e

förnöjelse mot sig, slutaktens
förnöskalasat.

Utan prästen och nu
den deltog i detta grammar-
vännen, som kvarbjudits.

Det var inte mäsom
som sattes fram, och ingen a-
gästerna låt någon falsk lelyg-
samhet avhålla sig från att
se ned på åt anmärkningarna.
Det dukade bordet följde
sällig anblick. Där kronade
rummet av det galaste smör, och
den lätta mjölkosten och
det brynta revbensmjället och
nåra och god. Mjukt kumbröd
gigantiska rögar, stora rotar och
eggkarottor trängdes med pit-
mjölkskunkar och rotkakor.
Heemabrygt, kryddat öl, tunn
starkt dricka och röryölk i ke-
rikt smidade trästänkor eller
muggar bjöd försliga strupa
nederkvickelse. Förgiftas blev ej ta-
ler från gamla, pyrkantiga brän-
vinsflaska - ett minne från
hans bevaringsår - som fylld med
"biordubbelheten" hade sin givna
plats på bordet, broget flanke
rad av ett gards högn, spetsiga
potglas.

Till en början var nog
stämningen och vid bordet en om-
la kryddet, och samhället gick
krygt, men efter hand, sedan man
kommit till styske med maten

och hjälpt upp kuraget genom en
eller annan sup, blev konen fri-
are. Då kunde det nog påstås,
att frispråkigheten gick väl
långt, men sig man kyrkhusens
panna omhulna, var det quene-
ligen nog allt förmå var och en
att lägga hand på sig och nek-
ta sig för stillbörligt tal och
skick.

Då skildes man rent om-
sides, var och en gick till sitt,
och kyrkhusen drog sig snart
tillbaka till gärdskammarerna för
att söka en välbehörlig vila.

Och när slutligen bord
och bänkar och all sluss
var röjd ut slugan, kunde far
och mor i huset träffa men för-
måjda gå till vila och komma i
det goda medvetandet om väl
fyllda plikter.

Karl Bergström
LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

1705
1705
1705

1705
1705
1705

1705
1705
1705

1705
1705
1705

1705
1705
1705

1705
1705
1705

1705
1705
1705

1705
1705
1705